

BALKANLARIN YENİ KABUSU: İŞİD

Hamdi Fırat BÜYÜK

Khas mezun öğrenci

Irak-Şam İslam Devleti örgütü (İŞİD), örgütlü bulunduğu Irak ve Suriye ile yakın coğrafyasının sorunu olmaktan çıkıp küresel bir sorun haline gelmiş bulunuyor. İŞİD saflarına katılan yabancı savaşçılar tüm dünya ülkelerini rahatsız ettiği gibi Müslüman nüfusa sahip olan Balkan ülkelerini de tedirgin ediyor.

Bosna, Sırbistan, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya başta olmak üzere hemen tüm Balkan ülkeleri uzun süredir IŞİD'e katılımları engellemek amacıyla ülke polis ve istihbarat teşkilatları eliyle birçok operasyon gerçekleştirdi ve çok sayıda kişiyi örgüte adam devşirme ve finansal kaynak oluşturma suçuyla tutukladı. Ayrıca ortak askeri ve para-militer operasyonlar, istihbarat paylaşımı, sınır bölgeleri, liman ve havaalanlarında güvenliği artırmak ve IŞİD'e karşı oluşturulan uluslararası ittifaka dâhil olmak gibi diğer çeşitli yollarla da ülkeler IŞİD'e karşı olan mücadelelerini sürdürmeye devam ediyor.

Ek olarak Sırbistan dışındaki tüm Batı Balkan ülkeleri anayasal değişiklikler yaparak IŞİD ve IŞİD saflarında savaşa katılan vatandaşları ile mücadele etmek adına yasal altyapıyı oluşturdular. Sırbistan ise sadece Suriye ve Irak'ta savaşan vatandaşlarına yönelik değil aynı zamanda Kırım'da Rus tarafında savaşa katılmış olan Çetnik milislerini de kapsayacak bir yasa çıkarmayı amaçlıyor. Bu nedenle yasanın çıkması gecikiyor ancak kısa zamanda Sırbistan da bu süreci tamamlayacaktır.

IŞİD saflarında yer alan yabancı savaşçıların sayısı üzerine çeşitli basın kuruluşları ve araştırma kurumları tarafından raporlar yayınlanmış olsa da savaşçı sayısı hakkında kesin bilgiler elimizde bulunmuyor. Ancak tüm araştırmaların ortak olarak söylediği şeylerden biri Balkanların, Arap olmayan ülkeler dışında Türkiye ve Kafkas ülkelerinden sonra en fazla savaşçı sağlayan bölge olduğu.

IŞİD saflarına katılımda başı çeken Bosna-Hersek, Kosova ve Arnavutluk gibi büyük oranda Müslüman nüfus barındıran ülkelerin yanında diğer bölge ülkelerinden de IŞİD saflarına geniş bir katılım mevcut. Sırbistan'dan IŞİD saflarına geçenlerin büyük çoğunluğu Sırbistan'ın Müslüman Boşnak yoğunluklu Sancak (*Sandzak*) bölgesinden ve Müslüman Arnavutların yaşadığı Kosova'yla sınır olan Praşevo (*Presevo*) vadisi ile diğer köy ve kasabalardan geliyor. Karadağ'dan gerçekleşen katılım ise Sırbistan Sancak'ından olduğu gibi Karadağ Sancak'ından ve Arnavutluk-Kosova sınırındaki Müslüman Arnavut nüfustan gerçekleşiyor. Müslüman nüfus barındıran ancak büyük oranda Hıristiyan nüfusa sahip olan bir diğer ülke Makedonya'da ise katılımlar büyük ölçüde ülkenin kuzey ve batı bölgelerinde yaşayan Müslüman Arnavut nüfustan sağlanıyor. En düşük katılımın gerçekleştiği Bulgaristan'da ise savaşçıların çoğunlukla Türk azınlığın ve Müslüman Pomakların olduğu şehirlerden IŞİD saflarına katıldığı biliniyor.

Balkanlardan IŞİD'e olan katılımda öne çıkan sebepler öncelikli olarak bu katılımın ardındaki nedenlerin incelenmesi sırasında bu katılımların ve radikal İslam olgusunun sadece IŞİD'le beraber ele alınmaması gerektiğini not etmek gerekiyor. Bölgede radikalizmin ve IŞİD'e olan katılımları oluşturan sebeplerin derin tarihi, sosyolojik, dini ve siyasi kökleri bulunuyor ve bu kökleri günümüzden Osmanlı'nın bölgeden çekilmesine kadar götürmek mümkün görünmüyor. Bütün bunları da göz önünde bulundurarak IŞİD'e katılımın sebeplerini şu şekilde dört başlık altında özetleyebiliriz:

(1) İslamcı savaşçılara olan sempati: Bölgede son 20 yılda yaşanan Bosna ve Kosova savaşları, özellikle Afganistan ve Çeçenistan'da savaşmış olan İslamcı savaşçılar için yeni bir savaş alanı olmuştu. "Mücahit" olarak isimlendirilen binlerce yabancı İslamcı savaşçı Bosna ve Kosova savaşlarında bölge Müslümanları ile beraber savaşmıştı. Bu savaşçıların El Kaide ve IŞİD gibi güncel örneklerinden en büyük farkı ayrı bir örgütlenme ve komuta kademesi olmaksızın Müslüman Boşnak ve Kosovalı Müslüman Arnavutlar ile yan yana savaşmış olmasıydı. Yan yana savaşmanın ötesinde Mücahitler özellikle Bosna savaşında en zorlu görevlere talip olmuş ve daima ön saflarda savaşmışlardı.

90'lı yıllarda kefeni temsil eden beyaz kıyafetler giyen, sakallı, ve yeşil bayrak taşıyan askeri birlikleri bölgede ve dünyada herkes hatırlıyor. Bu sebeple, savaş yılları boyunca Radikal İslamcı savaşçılara olan sempatinin ve minnetin bölgede silindiğinden bahsetmek mümkün görünmüyor. Bölgeden savaşçı devşiren ve çeşitli yollarla örgüte finansal destek sağlamaya çalışan kişiler de bölgede mevcut bulunan bu sempatiyi kullanıyor ve manipüle ediyor.

(2) Balkan Müslümanlarının statü kaybı ve artan protest duruş: Osmanlı döneminde devlet dininde olan ve Osmanlı millet sistemi içerisinde devletin asli unsuru olmanın tüm avantajlarını kullanan Müslüman Arnavut, Boşnak, Pomak, Torbeş, Mısırlı, Türk ve sayısını arttırabileceğimiz daha birçok halk, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan yeni devlet düzenleri içerisinde bu ayrıcalıklı durumunu kaybetti. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan sürede artan baskı rejimleri, zorunlu göç politikaları, siyasi ve ekonomik izolasyon ve çatışmalar bölge Müslümanları arasında protest bir duruşun ilk filizlerini oluşturdu. Kosova ve Bosna savaşları ya da 2000'li yılların başında yaşanan Makedonya iç savaşıyla ise bu protest duruşun bir aktivizme dönüştüğünü görüyoruz. Bölge Müslümanlarında genel anlamda bir protest duruş oluşmuş durumda ve geçmişle kıyas edilemeyecek derece örgütlü olan Balkan Müslümanları etnik ya da dini tercihlere göre kurulmuş olan siyasi partileri üzerinden de ülke politikalarına aktif olarak katılmaya çalışıyor.

Aynı protest duruşun IŞİD ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle tutuklanan kişiler içinde sahneye çıktığını görüyoruz. Makedonya'da Temmuz ayında yapılan operasyonda çok sayıda kişinin IŞİD'le bağlantılı olduğu gerekçesiyle hukukun dışına çıkılarak tutuklanması üzerine Arnavut nüfusun çoğunluğu oluşturduğu şehirlerde ve başkent Üsküp'te uzun süren protestolar gerçekleşmişti. Bu protestolarda polis ve protestocular arasında çıkan çatışmalar sonucu 3 Arnavut hayatını kaybetti.

Bu protest duruşun ve mevcut rejimlerden kaynaklanan memnuniyetsizliğin farkında olan IŞİD ise radikalleşmeye başlayan Balkan halklarına kurduklarını iddia ettikleri İslam Devleti'nde refah ve huzur içinde yaşamayı, din için savaşmayı ve ölmesi durumunda cenneti, yaralanması durumunda ise gaziliği vaat ediyor. Bunun yanı sıra ekonomik vaatler de IŞİD saflarına

¹ Sancak (Sandzak) idari bir bölgeyi yansıtmayan, Osmanlı Döneminde kurulu bulunan Novi Pazar Vilayeti'ni (Sancak'ını) ifade eden bölgeye verilen isim. Şu an Sancak bölgesi Karadağ ve Sırbistan toprakları içerisinde bulunmaktadır.

katılımda büyük rol oynuyor. IŞİD verdiği yüksek maaşın yanında işgal edilen bölgelerde ganimet paylaşımı ve geride kalan savaşçı ailelerine yardım ederek bir ekonomik refah sağlamayı da vaat ediyor. İlk bakışta rasyonel görünmeyen bu seçenek iyice ötekileştirilmiş, baskı altında olan ve din okumasını Selefi-Vahhabi akımlar üzerinden yapan Balkan Müslümanları için önemli bir seçenek olarak karşımıza çıkıyor.

(3) Yeniden dine yönelme ve Selefi-Vahhabi akımların etkisi: 2. Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'ın bitimine kadar sosyalist ve komünist ideolojiler ile yönetilen Balkan halklarında dine verilen önemin devlet politikaları eliyle azaltıldığı kabul edilen bir gerçek. Balkan Müslümanları da tüm diğer Balkan halkları gibi dine ve dini değerlere bir uzaklaşma yaşadı. Ancak özellikle 80'li yıllarda Balkan Müslümanları arasında başlayan siyasi hareketlilik ve örgütlenme ve hemen arkasından bölgede yaşanan savaş ve çatışmalar Balkan Müslümanları arasında dine verilen önemde ciddi bir artışa sebep oldu. Lakin değişim sırasında dine yönelen halk, büyük oranda Sufi gelenekle yoğrulmuş olan Türk Müslümanlığından teşekkül eden "mutedil Balkan Müslümanlığı" yerine savaş sırasında bölgede yayılan ve Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri gibi ülkelerin desteklediği Selefi-Vahhabi akımlarla karşılaştı.

Selefi-Vahhabi din adamları çeşitli baskılarla bölgede camilerde hâkim olmaya çalışıyor ya da Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin inşa ettiği cami ve diğer dini tesislerde etkili oluyor. Örneğin, şu an Bulgaristan'daki camilerin üçte biri Selefi-Vahhabi imamların kontrolünde bulunuyor ve Uluslararası Kriz Grubu'nun verdiği bilgilere göre Selefi-Vahhabi imamlar Kosova'da 500 kişinin katılabileceği büyüklükte özel vaazlar verebiliyor.

IŞİD'e savaşçı devşiren ve finansal destek sağlayan kişilerin neredeyse tamamı ise bu akımlar içerisinde bulunan kişilerden oluşuyor. Bölge ülkeleri de bu akımları mercek altına almış bulunuyor ve bölgede yapılan tutuklamaların büyük çoğunluğunu ülkede Selefi-Vahhabi hareketlerine dâhil olan kişilerden oluşuyor. Örneğin, Bosna'da geçtiğimiz aylarda yapılan operasyonda tutuklananlar arasında "Bosna Vahhabi Hareketi" lideri olduğu varsayılan Hüseyin Bilal Bosnić de bulunuyordu.

Halkın büyük çoğunluğunun rağbet gösterdiğini söylemek mümkün olmasa da Balkanlarda her geçen gün artan radikalleşme ve gergin siyasi konjonktür ile beraber Selefi-Vahhabi akımların etkisi büyüyor.

Hamdi Fırat Büyüyük, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Balkanlar Araştırmacısıdır. Lisans eğitimini 2012 yılında Kadir Has Üniversitesi İşletme ve Uluslararası İlişkiler Bölümlerinde tamamlayan Büyüyük, yüksek lisans eğitimini İngiltere'de Essex Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü" isimli teziyle 2013 yılında bitirmiştir. Halen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktora çalışmalarına devam eden Büyüyük, aynı zamanda İngilizce yayın yapan Turkish Weekly adlı haber sitesinin editörüdür. Khas'daki eğitimi boyunca çok sayıda sosyal faaliyete imza atan Hamdi Fırat Büyüyük, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Kulübü Başkanlığı (2010-2012) ile Öğrenci Konseyi Başkanlığı (2011-2012) yapmıştır.

(4) Müslüman Balkan diasporaları: 2. Dünya Savaşı'nın ardından devletlerin baskıcı yönetimleri ve zorunlu göç politikaları nedeniyle Balkan Müslümanları sürekli olarak başta Türkiye ve Avrupa olmak üzere Kuzey Amerika ve Avustralya gibi çok farklı ülkelere göç ettiler. Özellikle Bosna ve Kosova savaşları sırasında Avrupa'ya yapılan göçlerde büyük artış yaşandı. Tüm diasporaların olduğu gibi Balkan Müslümanlarının diasporaları da ana ülkedeki halktan daha milliyetçi ve daha dindardır. Diasporalar yakın tarihte yaşanan savaşlarda göç edenler sebebiyle bölgede yaşanan gelişmelere daha dikkat kesilmiş ve duyarlı durumda. Aynı hassasiyeti bölge dışındaki diğer zulme uğrayan Müslümanlar için de taşımaktalar. Buna ek olarak, bölgede yaşanan yeniden dine yönelimin bir benzeri daha da etkili olarak Balkan Müslüman diasporalarında da yaşandı ve bölgede olduğundan daha fazla buradaki Balkanlı nüfus Selefi-Vahhabi akımlar ile temas etmiş bulunuyor.

Bugün Suriye ve Irak'ta IŞİD saflarındaki Balkanlı savaşçıların bir çoğu diaspora üyesi. Örneğin, geçtiğimiz baharda Niğde'de Türk jandarmasına saldıran ve iki askeri şehit eden iki IŞİD militanı da İsviçre'de yaşayan ve Arnavutluk ve Kosova pasaportu taşıyan diaspora üyeleriydiler.

Bölge halklarından çok daha fazla milliyetçi ve dindardır; bununla beraber dünyanın başka bölgelerine karşı da büyük duyarlılık taşıyan diasporalar, IŞİD'in gözünden kaçmış değil. Dolayısıyla örgüt, Avrupa'da Balkanlar'dan daha fazla mensubu olmasının avantajını kullanarak her geçen gün diasporalar üzerindeki etkisini arttırmaya devam ediyor.

Sonuç yerine

Yapılan araştırmaların gösterdiği gibi Suriye ve Irak'taki savaşın başlangıcından bu yana IŞİD saflarına Balkan Müslümanlarından bir katılım söz konusu ve bu katılım her geçen gün artarak devam ediyor. Bölge ülkeleri ise münferit ve/veya ortaklaşa olarak IŞİD ile mücadele etmeye çalışıyor ancak bugüne kadar katılımların engellenmesinde büyük başarılar elde edilmiş değil.

Balkanlar'dan IŞİD'e katılımı ve bölgede radikal İslam'ı sadece IŞİD'le ilintili bir şekilde incelemek bize doğru sonuçlar vermez. Bu yüzden bu sorunun incelenmesi sırasında bölge üzerine tarihi, sosyolojik, siyasi ve dini derinliği olan bir analiz yapmak gerekiyor. Aksi takdirde, bölge gerçekleri anlaşılamayacağı gibi bölgede IŞİD ve radikal İslam sorununa bir çözüm bulunamaz. Kısacası, anın analizinin yapılabilmesi için daha dikkatli bir süreç analizi yapılması elzem görünüyor.